

Vladislav Smolka, *The Position of Finite and Nonfinite Subject Clauses*

Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav anglistiky a amerikanistiky, 2007

Doktorská disertace

Posudek školitele

Předložená disertace je studie větných pozic podmětů realizovaných finitními větami a polovětnými vazbami v současné angličtině. V zaměření výzkumu na pozice těchto realizačních forem podmětu spočívá novum práce, neboť dosavadní studie zabývající se slovoslednými aspekty tohoto větného členu se soustřeďují na podměty nevětné, realizované substantivním frázemí. Zatímco tato realizační forma se jako významný faktor větné pozice neuplatňuje, u větných a polovětných podmětů je forma realizace pro jejich pozici často faktorem určujícím nebo spoluurčujícím.

Předmětem studie jsou tři struktury: *ing*-ový tvar (gerundium), infinitiv a finitní věta; struktury s určitým slovesem zahrnují závislé věty obsahové oznamovací, tázací, zvolací a substantivní věty vztažné. U všech těchto struktur byly zkoumány tři podmětové pozice: počáteční, extrapozice a postpozice. Zahrnutí postpozice, která představuje slovoslednou konfiguraci odlišného typu (prepozici postverbálního členu a inverzi podmětu a slovesa), svědčí o komplexnosti autorova přístupu, neboť teoreticky se tato pozice u větných a polovětných podmětů dá sotva předpokládat: jeví se jako specifická pro jednoduché věty se substantivním podmětem. Autorem shromážděné doklady, byť nečetné (svědčící o marginálnosti této slovosledné konfigurace), demonstrují rozhodující vliv kontextu, který může za specifických podmínek navodit pozici principiálně blokovanou jinými základními slovoslednými faktory.

Materiál práce autor čerpal z excerptu téměř milionového korpusu, z něhož získal na 1500 dokladů zkoumaných struktur. Soustředil se na tři funkční styly: beletrii, odborný styl a styl novinářský. I když jednotlivé vzorky vybraných stylů nejsou homogenní, zřetelně se v nich projeví rozdíly v distribuci a charakteru zkoumaných struktur.

Předmět výzkumu je vymezen konfrontací s hraničními strukturami, které v případě finitních vět zahrnují *if*-clauses a *when*-clauses. Pokud jde o *if*-clauses, podmětovému pojetí odporuje nutnost užít v podmětu *it*, je-li *if*-clause v prepozici. Autor zde dochází k závěru, že v tomto případě podmětová a podmínková funkce vět splývá v specifickém podtypu lišícím se od *that*-clause nejen strukturně, ale též odlišnou pravdivostní hodnotou. U *when*-clauses by bylo možno vzít v úvahu nikoliv jejich temporální funkci, která je při podmětu *it* v hlavní větě celkem zřetelná (lze ho chápat jako prázdný prvek, srov. *it was late*), nýbrž jejich funkci v systému substantivních vět vztažných, což vysvětluje nepřítomnost *it* v hlavní větě, stojí-li *when*-clause v prepozici. Jiná možná interpretace *when*-clause, stojí-li v „extrapozici“ po substantivu (*it will be a great day when ...*) je postmodifikační.

U gerundia extrapozice hraničí s pravou dislokací, jejíž odlišení je v psaném jazyce často neřešitelné v důsledku polyfunkčnosti a nekonsistentnosti interpunkce. Vytýkácí konstrukce a *tough movement* v podstatě neinterferují.

Vlastní zpracování zkoumaných struktur je uvedeno vytyčením rysů, které je třeba zkoumat: (a) typ struktury (infinitiv, gerundium, finitní věta); (b) (c) délka a složitost struktury; (d) aktuálněčlenská funkce; (e) komunikační kanál a medium (jazyk psaný / mluvený); (f) funkční styl; (g) individuální stylistické preference; (h) formální a sémantická třída predikátu, jehož podmětem je zkoumaná struktura; (i) kohezní (textová) role větné struktury; (j) nepoužitelnost / výlučnost jedné z pozic. Ve všech těchto bodech autor dochází k novým poznatkům, které v mnohém korigují teoretické hypotézy založené na systémových a funkčních rysech zkoumaných struktur. Z hlediska podstatně převládající pozice se polarizují gerundia, u nichž je základní pozice iniciální, oproti *that*-clauses, které stojí

převážně v extrapozici. Tázací věty jsou z hlediska pozice neutrální, což svědčí pro aktuálněčlenskou funkci jako determinující faktor. Infinitiv preferuje extrapozici a vztažná věta substantivní stojí výlučně v postavení preverbálním. I když délka a složitost podmětové struktury ji disponuje k extrapozici nebo k postpozici, vyskytují se i věty s „těžkým“ iniciálním podmětem a „lehkým“ predikátem. Velmi zajímavé je zjištění, korigující systémový pohled, že struktura gerundiálních podmětů zahrnuje menší počet prvků než struktura podmětů infinitivních: ty mají komplementaci a modifikaci početnější (rozsáhlejší). Teoreticky je schopnost komplementace a modifikace u obou těchto nefinitních tvarů stejná, avšak jak ukazuje textový výzkum, sémantické rozdíly mezi těmito formami (faktický děj gerundiální vs. potenciální děj infinitivní) disponují gerundium k funkci tématu, z níž vyplývá jak převaha jeho iniciálního postavení, tak jeho nižší informační náboj, reflektovaný v jednodušší (kratší) komplementační/modifikační struktuře. Aktuálněčlenský výzkum v strukturách obsahujících více distribučních polí s verbální složkou je ovšem podstatně složitější než je tomu v jednoduché větě, neboť vzhledem k heterogennímu složení prvků z hlediska danosti/novosti někdy nelze stanovit míru jejich kontextové zapojenosti, která je v nejasných případech rozhodující. Autor si však i s touto otázkou poradil fundovaně a plauzibilně. Zajímavá jsou rovněž zjištění o rozdílech mezi mluveným jazykem (reprezentovaným přímou řečí) a jazykem psaným: ukazuje se tu významný podíl intonace v signalizaci informační struktury: indikátorem jádra výpovědi nemusí být koncové postavení, nýbrž intonační centrum na příslušném nekoncovém prvku. To se projevuje zejména v případě podmětů gerundiálních, které se vyskytují v extrapozici, ačkoliv jsou tematické, právě jen v mluveném jazyce.

Jiný nový poznatek je distribuce jednotlivých struktur v závislosti na funkčních stylech, jakož i na individuálním stylu autorském: počáteční *that*-clauses, ačkoliv jsou obecně velmi řídké, jsou nejvíce zastoupeny v odborném a novinářském jazyce, a to nerovnoměrně v tom směru, že v odborném stylu většina těchto případů pochází z několika málo vzorků a v novinářském stylu ze sportovní rubriky. Obecně je prepozice motivována hladkou návazností na předchozí a následující větu textu.

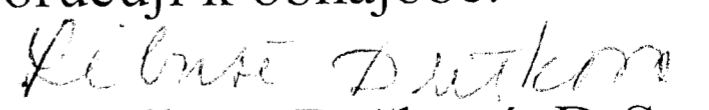
Z ostatních neméně přínosných zjištění je třeba uvést alespoň distribuci počáteční pozice a extrapozice u infinitivu (v počáteční pozici se infinitiv vyskytuje převážně v identifikačních predikacích, které extrapozici nepřipouštějí; jinak převládá extrapozice, a to především v predikacích kvalifikujících). V případě postverbálních infinitivů a *that*-clauses po *seem* a *appear* musel autor řešit otázku, zda jde skutečně o podmět, ačkoliv jsou tak v literatuře popisovány. Náležitě zde vychází z valence těchto sloves, která je u *seem* výlučně sponová a u *appear* v této konstrukci nepřipouští intranzitivní interpretaci, což tato slovesa z podmětových konstrukcí vylučuje. V úvahách o konkurenci gerundia a infinitivu, kdy sémantika finitního predikativního slovesa ruší základní významové rozdíly mezi nimi a zdálo by se, že jde o volnou variaci, autor odhaluje jemné rozdíly v různé temporální orientaci obou forem, které dosud v postřezích sémantických rozdílů unikaly.

Jak vyplývá z toho, co bylo uvedeno, disertace Vladislava Smolky je vypracována na náležité odborné úrovni a tomu odpovídá i jazyková stránka, které není co vytknout.

Závěr

Předložená práce je přínosná korpusová studie zpracovaná konsistentní metodologií, jejíž výsledky významně obohacují dosavadní poznatky o pozici větných a polovětných podmětů. Zkoumané aspekty jsou popsány vyčerpávajícím způsobem postihujícím specifické rysy jednotlivých struktur a jejich pozic, jakož i faktory, které je způsobují. Za zvlášť cenné považují zahrnutí nadvětného aspektu, který dotváří pohled syntakticko-sémantický a aktuálněčlenský. Disertaci Vladislava Smolky jednoznačně doporučuji k obhajobě.

V Praze 4.dubna 2007

prof. PhDr. Libuše Dušková, DrSc.